

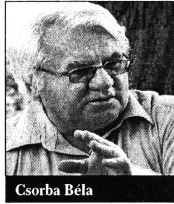
HOL VANNAK A TÖMEGSÍROK? (9.)

Kriptákba gyömöszölték a halottakat

Sajnos egyre kevesebb olyan tanúja van már az 1944-es borzalmak időszakának, akik megmutathatják, hol vannak az ártatlan áldozatok tetemei arra, hogy végre méltó nyughelyükre kerüljenek. Most induló sorozatunk célja felkutatni azokat a helyeket, ahol a szemtanúk vagy a helytörténészek szerint a '44-es áldozatok jeltelen tömegsírokból nyugszanak. Várjuk olvasóink segítségét. Aki tudnak segíteni, kérjük, jelentkezzenek a 024 555 530-as telefonszámon, illetve a hettevege@magyarszo.com e-mail címen.

Temerinbe 1944. október 23-án a szovjetek után megérkeztek a partizánok csapatai is. Az első napok még viszonylag nyugodtan teltek, bár néhány embert már akkor őrizetbe vettek. Meg-

elmsélte azt is, hogy a temerini tömegsírból csak egy személy menekült ki, nevezetesen egy horvát kishíró – aki a szerb és a magyar idők alatt is kishírőként tevékenykedett. Ő sértetlenül megúsza a vérengzést, ugyanis a tűzparancs kiadásának pillanatában ösztönösen elvette magát, később – miután a hóhérok távoztak – kímásztott a temetek közül. A temerini temető bejáratánál lejárásodott mézárslánsnak tehát ez a kishíró volt a leghitelesebb tanúja. A helyi szájhagyomány megírte még egy megmenekült személy emlékét, akinek a tűzparancs kiadása után a sírkövek között sikerült elmenekülnie, de mivel később sohasem adott magáról életjelet, valószínű, hogy a kivégzéseknek csak egy túlélője volt. A kishíró a hetvenes években elmesélte a Budapeststről hazatért Illés Sándor írónak és másoknak is rettenetes élményeit, és hogy pontosan mi is történt

Csorba Béla

A temerini temető bejáratánál lévő tömegsírból több mint 80-an nyugszanak, pontos számukat csak a kihantolás után tudhatjuk majd meg

kezdődtek a tortúrák, a kínzások. Az első napokban azokra vadásztak, akikről feltételezték, vagy a besúgói hálózat azt állította, hogy szélső jobboldali szervezetek tagjai. A Nyilaskeresztes Párt tagjait azonnal letartóztatták, azután a Turáni Vadászokat keresték. Október 27-én a templomudvarba szőlőtűzők a 16 évnél idősebb és a 65 évnél fiatalabb férfiakat. Azt parancsolták nekik, hogy hozzanak magukkal ástót és lapátot, mert közmunkára fogják őket elhajtani. A templomudvarban a partizán vezetők – akik között jelen voltak az OZNA (Népvédelmi Szervezet) emberei, és néhány helyi magyar kommunista is – kiválogatták azokat az embereket, akiket a legkülönbözőbb okok miatt akartak kivégezni. Voltak közöttük olyanok, akik tényleges katonaidjejeiket szolgálták, és szabadságon tartózkodtak a faluban, voltak közöttük frontról megszökött, a további ellenállást értelmetlennek vélt katonák, hivatalnokok, és olyanok is, akik valamilyen módon részt vettek a helyi közigazgatási apparátusban, módosabb gazdaemberek

és ide temetettek száma ennél nagyobb. A legtöbb temerini polgár csak erről a tömegsírről tud, a sír ugyanis olyan helyen van, hogy lehetetlenség lett volna eltitkolni. Már akkor is gondoztok, korszorúkkal és virággal teli sírhely volt, amikor még nem rendezték, és nem öntötték rá betonetet. Temerinre tehát – sok másik településtől eltérően – nem volt érvényes az, hogy 1944 őszének véres eseményeit teljes homály és csend övezte. Sokan viszont csak az 1990-es években tudták meg, hogy Temerinben nem ez az egyetlen tömegsír. Azokat – az eddigi ismeretek szerint 43 embert –, akiket előzőleg a községvezető kegyetlenül megkínóztak (láncokkal verték őket, levágták orrukat, füleit, nemi szervüket), vagy ott lökték agyon őket, majd szekereken hordták ki a temetőbe, a kápolna mögötti részben ásták el több kisebb tömegsírból. A zsidó temető közelében is van egy kisebb tömegsír, de ennek pontos helyét még nem sikerült azonosítani. A vásártérnél, az egykori sintergödör, sinterterdó közelében is elhantoltak több áldozatot, de ennek a tömegsírnak a helyét sem állapították meg pontosan. A kutatók tudomást szereztek olyan áldozatokról is, akiket a temerini határban a dűlőutak mentén ástak el.

1944. október 27-én. Később ez a mese képezte a Sírát című regényének tartópillérét, amelyet – témája miatt érthető módon – annak idején nem volt szabad behozni az országba. Még annak ellenére sem volt szabad forgalmazni, hogy Illés Sándor homályban hagyta a hóhérok valódi kiletét, nem mutatott rá egyértelműen a partizánokra, meghagyta annak lehetőségét is, hogy más, szerb nemzetiségű garázdák – esetleg csetmíkek, fosztogató útonállóak vagy mások – követték el a mézárslást.

A temerini temető bejáratánál lévő tömegsírből több mint 80-an nyugszanak, pontos számukat csak a kihantolás után tudhatjuk majd meg, beszélgetésünk szerint nem kizárt, hogy

– már 1944 októberének elején megszöktek. Noha a hatóságok figyelmeztették őket a veszélyre, a civil lakosság jelentős része ezt nem vette komolyan, sokan abból indultak ki, hogy sem ők, sem családtagjaik semmilyen háborús bűnnek tekinthető politikai és 1947 között elpusztították száma öt és fél ezer körül mozog (Mészáros Sándornál az 1990-es években végzett kutatásai szerint közöttük 121-en – 66 felnőtt és 55 kislány – magyarok voltak), német kutatók és helytörténészek becslései szerint viszont számuk megközelíti a 7000-et. A jareki halotti anyakönyvet az említett periódusban is vezették, létezését azonban sokáig titokban tartották. Noha hiányosak, sok mindent a dokumentum alapján rekonstruáltak, az anyakönyvvezető ugyanis feljegyezte a halál tényleges vagy feltételezett okát is. Pusztán a részleges anyakönyvi adatok alapján is elmondható, hogy több mint háromszáz pusztultak el a jareki haláltáborban.

Csorba Béla szerint a hazai szerb közvélemény még mindig meglehetősen tájékozatlan az 1944/45-ös vérengzések kérdésében, noha erről a véres és sötét korszakról ma már egyre többet lehet tudni.

A legnagyobb temerini tömegsírból nagyjából 80-an nyugszanak

a rezsoházi (Knićanin) és a gádori (Gakovo) táborok is. 1944 végén, a katonai közigazgatás ideje alatt több típusú táborok működtek, voltak munkatáborok, ahová a munkaképes felnőt lakosokat – elsősorban a németeket – hajtották, de más nemzetiségűeket is.

A szikisi (Lovčena) táborba kerültek azok a székelyek is, akik nem menekültek el. A jareki táborban tehát leginkább idősök, gyermekes anyák, beteges férfiak lettek haláluk. A tábor megsemmisítő voltól egyöntetűen a vélemények, még a szerb történészek közül is sokan elismerik ezt a tényt. A háború végétől a németiség egészét néppellenségnek tekintették, a náci által megalapozott kollektív bűnösség eszméjét burkolták kommunista mezbe. A jareki német őslakosság evangélikus vallású elődei a XVIII. század végén zömmel a Rajna vidékéről telepítették a faluba, legtöbben – mintegy kétezen

A valamikori német temető – a járványveszélyre hivatkozva – eltárolással, ma sivatár telek, egy üzem és szemétdomb található a területén

– az ide temetettek száma ennél nagyobb. A legtöbb temerini polgár csak erről a tömegsírről tud, a sír ugyanis olyan helyen van, hogy lehetetlenség lett volna eltitkolni. Már akkor is gondoztok, korszorúkkal és virággal teli sírhely volt, amikor még nem rendezték, és nem öntötték rá betonetet. Temerinre tehát – sok másik településtől eltérően – nem volt érvényes az, hogy 1944 őszének véres eseményeit teljes homály és csend övezte. Sokan viszont csak az 1990-es években tudták meg, hogy Temerinben nem ez az egyetlen tömegsír. Azokat – az eddigi ismeretek szerint 43 embert –, akiket előzőleg a községvezető kegyetlenül megkínóztak (láncokkal verték őket, levágták orrukat, füleit, nemi szervüket), vagy ott lökték agyon őket, majd szekereken hordták ki a temetőbe, a kápolna mögötti részben ásták el több kisebb tömegsírből. A zsidó temető közelében is van egy kisebb tömegsír, de ennek pontos helyét még nem sikerült azonosítani. A vásártérnél, az egykori sintergödör, sinterterdó közelében is elhantoltak több áldozatot, de ennek a tömegsírnak a helyét sem állapították meg pontosan. A kutatók tudomást szereztek olyan áldozatokról is, akiket a temerini határban a dűlőutak mentén ástak el.

A kutatók tudomást szereztek olyan áldozatokról is, akiket a temerini határban a dűlőutak mentén ástak el

– az ide temetettek száma ennél nagyobb. A legtöbb temerini polgár csak erről a tömegsírről tud, a sír ugyanis olyan helyen van, hogy lehetetlenség lett volna eltitkolni. Már akkor is gondoztok, korszorúkkal és virággal teli sírhely volt, amikor még nem rendezték, és nem öntötték rá betonetet. Temerinre tehát – sok másik településtől eltérően – nem volt érvényes az, hogy 1944 őszének véres eseményeit teljes homály és csend övezte. Sokan viszont csak az 1990-es években tudták meg, hogy Temerinben nem ez az egyetlen tömegsír. Azokat – az eddigi ismeretek szerint 43 embert –, akiket előzőleg a községvezető kegyetlenül megkínóztak (láncokkal verték őket, levágták orrukat, füleit, nemi szervüket), vagy ott lökték agyon őket, majd szekereken hordták ki a temetőbe, a kápolna mögötti részben ásták el több kisebb tömegsírből. A zsidó temető közelében is van egy kisebb tömegsír, de ennek pontos helyét még nem sikerült azonosítani. A vásártérnél, az egykori sintergödör, sinterterdó közelében is elhantoltak több áldozatot, de ennek a tömegsírnak a helyét sem állapították meg pontosan. A kutatók tudomást szereztek olyan áldozatokról is, akiket a temerini határban a dűlőutak mentén ástak el.

Jarekrol azt kell tudni, hogy ott a partizánok által létesített koncentrációs táborok egyike volt, amelyeket megsemmisítő céllal hoztak létre. Ilyenek voltak

amely lényegében maga a falu volt – december 4-6 hozták létre, és szigorú katonai felügyelet alá helyezték. Elsősorban – de nem kizárólag – a dél-bácsi németeket internálták ide: időseket, gyermekeket. A „legszerényebb” becslések szerint 16 és fél ezer, más adatok szerint mintegy 20 ezer embert tartottak itt fogva. A tábor létszámát folyamatosan növelték, anélkül már egyáltalán nem voltak, hogy egy szobában harminc s laktak, 15 jantárjában ide telepítették a Sajlás vidéki magyarság egy részét

– az eddigi ismeretek szerint 43 embert –, akiket előzőleg a községvezető kegyetlenül megkínóztak (láncokkal verték őket, levágták orrukat, füleit, nemi szervüket), vagy ott lökték agyon őket, majd szekereken hordták ki a temetőbe, a kápolna mögötti részben ásták el több kisebb tömegsírből.

is, közülük sokan – főleg a kislányok – utköben megfágytak, elhullottak. A táboriakok között hamar megjelent a hastífusz is, az éhínség is sűrűn áldoztatott. A magyarokat Jarek nyugati részében, a németeket a keleti részben helyezték el. A túlélők élénken emlékeztek – és még ma is emlékeznek – arra, hogy szürke lovas kocsin minden reggel

a helyi temetőbe szállították az előző nap, azaz az éjszaka folyamán kimúltak tetemeit. A gazdag német falu temetőjében tágas kripták voltak, a kezdetben ezekbe dobálták be az elpusztultakat. Egy idő után a német kripták megteltek, ezután a temetőben tömegsírokat ástak, és ezekben hantolták a halottakat. Egy neves szerb történész adatai alapján a Jarekon 1945

és 1947 között elpusztították száma öt és fél ezer körül mozog (Mészáros Sándornál az 1990-es években végzett kutatásai szerint közöttük 121-en – 66 felnőtt és 55 kislány – magyarok voltak), német kutatók és helytörténészek becslései szerint viszont számuk megközelíti a 7000-et. A jareki halotti anyakönyvet az említett periódusban is vezették, létezését azonban sokáig titokban tartották. Noha hiányosak, sok mindent a dokumentum alapján rekonstruáltak, az anyakönyvvezető ugyanis feljegyezte a halál tényleges vagy feltételezett okát is. Pusztán a részleges anyakönyvi adatok alapján is elmondható, hogy több mint háromszáz pusztultak el a jareki haláltáborban.

Csorba Béla szerint a hazai szerb közvélemény még mindig meglehetősen tájékozatlan az 1944/45-ös vérengzések kérdésében, noha erről a véres és sötét korszakról ma már egyre többet lehet tudni.